

Прегледни рад

Наташа Т. НИКОЛИЋ*

Радован М. АНТОНИЈЕВИЋ**

Филозофски факултет Универзитета у Београду,

Одељење за педагогију и андрагогију

ОБРАЗОВАЊЕ КАО ФАКТОР КУЛТУРНЕ РЕПРОДУКЦИЈЕ И КУЛТУРНЕ ПРОДУКЦИЈЕ

Апстракт: Настојећи да се укаже на сложен и динамичан однос и узајамну повезаност између појмова образовања и култура, циљ овог рада је да се представи улога образовања у процесу културне репродукције и процесу културне продукције. У раду ће бити представљени, с једне стране, механизми културне репродукције у формалном и неформалном моделу образовања, с посебним освртом на улогу школе у културној репродукцији, док ће с друге стране настојати да се одговори на питања у којој мери и како образовање утиче на културну продукцију.

Кључне речи: енкултурација, акултурацији, културна трансмисија, културне промене, школа

УВОД

Какав је човек данас представља резултат дејства унутрашњих и спољашњих фактора. У научним круговима одавно су превазиђена екстремна нативистичка и емпиристичка схватања, према којим се апсолутна улога у развоју индивидуе придаје наслеђу, односно срединским факторима. Данас постоји сагласност да је индивидуа резултат интеракције између унутрашњих диспозиција и срединског окружења, при чему се наглашава и значај активности индивидуе у сопственом развоју.

На темељу различитих теорија развоја, развили су се и различити приступи образовању. У овом раду говори се о социо-културном приступу образовању. С обзиром на то да представници социокултурног приступа наглашавају значај културе у развоју, сматрамо значајним да се однос између

* доцент, natasa.nikolic@f.bg.ac.rs

** редовни професор, aa_radovan@yahoo.com

културе и образовање анализира с поменутог становишта. Тема рада је однос између образовања и културне репродукције, с једне стране, и однос између образовања и културне продукције, с друге стране.

Култура, својим значењима и вредностима, прожима у сваком погледу процес образовања. Образовање као процес је неминовно окренут потребама културне заједнице и њених чланова. Међутим, образовање не би требало схватити само као процес путем кога се присваја и преноси култура. Напротив, образовање представља процес репродукције, али и процес продукције и трансформације културе. Питање које се у овом раду анализира је: *где се образовање налази између културне репродукције и културне продукције?* У овом раду пажња је усмерена на указивање значаја проучавања ових феномена и односа који постоји између њих.

УЛОГА ОБРАЗОВАЊА У КУЛТУРНОЈ РЕПРОДУКЦИЈИ

За културу можемо рећи да је релативно отпорна на промене. Она често остаје постојана без обзира на промене које се дешавају на политичком, економском, друштвеном и другим плановима или се мења спорије у односу на њих. Културна репродукција представља процес који омогућава да се постојеће културне вредности и норме, као и култура уопште, преноси из генерације у генерацију. Интеракцијом између појединаца долази до трансфера културних норми, вредности, веровања, знања. Култура тежи да се репродукује усађивањем својих вредности из прошлости у младе нараштаје. Најједноставније речено, култура се преноси непосредним живљењем у њој. Културна репродукција представља процес којим се настоји да се култура више или мање одржи онаква каква јесте. Наиме, одрживост културе је основни услов за њено постојање. Преношење културних вредности, веровања, знања, умења, начина понашања, ритуала, обичаја који су својствени једној култури на нове генерације су једини гаранتي да култура траје (Коковић 1997). Стога, културна репродукција је нужна и неопходна. Међутим, то не значи да се култура не мења. Напротив, она се стално мења, али не подлеже брзом преображају. Она тежи да се изнова репродукује и остане „идентична“.

Свака култура се учи. Човек се не рађа са њом, већ окружен њоме. Људи своју културу уче одрастањем у њој, а процес којим се култура преноси са једног нараштаја на други, назива се енкултурација. Енкултурација омогућава да особа мисли на друштвеноприхватљив начин, понаша се у складу са друштвеним нормама и правилима, као и да учи начине задовољавања одређених потреба. Као најважнији агенси културне репродукције јављају се породица, школа и масовни медији (Коковић 1997).

Начин како се успостављао културни континуитет између млађих и старијих генерација мењао се током историје. Наиме, у примитивним друштвима памћење, усмени говор и директно подражавање служили су као основни механизми успостављања културне репродукције и самим тим културног континуитета. Револуционарна промена у начину преношења и акумулирања културних добара је везана за појаву писмености. Појава писмености омогућила је да се информације трајно чувају, у већем обиму акумулирају и систематизују. Касније, захваљујући проналаску штампе, процес прераде животног искуства постаје знатно бржи. Такође, повећава се значај писмене културе. Све то доводи до повећања „масе информација“, тзв. „информативна експлозија“ (Соколов 1976). Паралелно се развијају техничка средства, попут радија, телевизије, грамофонских плоча, магнетфона, фотографије и тако даље, чија је намена чување и преношење информација. У ери информационих технологија мења се начин преноса информација и брзина њиховог протока. Може се закључити да постоје различити начини и механизми посредовања културе појединцу. Из изложеног може се увидети да су се механизми мењали и временом усложњавали. Погрешно би било закључити да механизми посредовања културе који су се у прошлости користили су данас превазиђени. Напротив, усмена предања, директно подучавање, учење имитацијом, легенде, митови и данас егзистирају у културама и представљају начин на који се, нарочито најмлађи нараштаји уводе у културу (Соколов 1976).

Свака култура располаже институцијама за васпитање и образовање посредством којих својим члановима преноси сопствене тековине. У складу са реченим Елиот образовање дефинише као процес којим заједница тежи да свој живот отвори свим појединцима у себи и оспособи их за учешће у њој (Коковић 1997: 311). На тај начин заједница покушава да пренесе своју културу. У савременом друштву образовање се налази међу главним механизмима културне репродукције. образовање је размена, или како Брунер (2000) каже „мистериозна размена“ међу људима. образовање се одвија кроз интеракције, и у контексту тога на образовање можемо гледати као на социјални однос. У тој размени и интеракцији деца сазнају каква је њихова култура и како приказује свет. Стога, кроз процес образовања се успоставља културни континуитет и репродукција постојеће културе.

Улога образовања у културној репродукцији је вишезначна и може се посматрати на неколико нивоа. У складу са тим, Валсинер (1997) говори о значају образовања у културној репродукцији на нивоу колективне културе, унутар културе, као и на нивоу појединца („индивидуална култура“). образовање је значајан механизам репродукције *колективне културе*. Рођењем свако од нас постаје део шире културе, а образовање представља процес који потпомаже да дете постане пуноправан члан заједнице. Пре свега, путем образовања детету се посредује за ту културу специфичан систем значења.

Поред тога, путем образовања дете усваја одређене вредности, идеје, веровања, обичаје, као и обрасце понашања које од њега захтева културно окружење. Сведочанство да образовање има функцију очувања за културу значајних вредности, су разлике које постоје у образовним садржајима различитих култура. Такође, образовање омогућава да дете долази у контакт са културним ресурсима (Брунер 2000). Иако се образовању често приписује неутралност и схвата као процес који има за крајњи циљ развој личности и усавршавање њених потенцијала, све већи број аутора скреће пажњу да, иако индиректно, образовање и те како служи репродукцији друштвене елите, при чему се истиче да је образовање по својој природи неминовно политизовано. То значи да образовање нема само улогу да сваком појединцу пренесе „исту“ културу, већ да се образовање различито односи према различитим групама *унушар културе*. Културна репродукција је важан механизам преко кога се одвија друштвена репродукција. Друштво се састоји из различитих области, односно институционализованих подсистема у којим различите врсте капитала носе различиту тежину. Бурдије образовање види као главни подсистем који омогућава културну репродукцију. Он тврди да је образовни систем пристрасан према валоризацији културног капитала, приписујући позитивне квалитете појединцима и групама који га поседују (O'Connor 2003). То значи да образовање нема само функцију очувања културних знања, уверења, ставова, обичаја, ритуала, вредности и слично, већ образовање има значајну функцију у одржавању одређених статуса и привилегија. Најбољи пример за то је некадашње веровање да је образован човек истовремено и културан. Образован човек, је по правилу припадао владајућој класи која је имала бољи социо-економски положај од осталих чланова друштва. Овако посматрано, образовање није имало само одлику механизма којим се преноси одређена култура, већ и начин на који се добијају извесне привилегије и статус у друштву. Данас, образовање није директно критеријум на основу кога неко добија привилеговани статус у друштву, али оно може бити у великој мери прилагођено култури одређене групе људи тако да они на тај начин постижу бољи успех у односу на остале групе у друштву, што им уједно даје бољи положај у односу на остале. На пример, чињеница је да је доскоро у нашем образовном систему популација ромске деце у великом проценту била обухваћена специјалним образовањем, што на први поглед говори о способностима те деце. Али, с друге стране, поставља се питање да ли је висок проценат ромске деце у специјалним школама последица неприлагођености и неосетљивости образовања за културе унутар друштва које нису доминанте и већинске. Овај пример показује да доминантна култура поставља циљеве образовања, али и да утиче на начин како образовање изгледа у одређеном друштву. На нивоу „*индивидуалне културе*“, култура ствара услове да човек развија своје потенцијале.

Образовање се увек одвија у одређеном контексту, у том случају култура има улогу да појединцу обезбеди услове за развој својих потенцијала. Сваки појединац носи у себи интернализовану верзију колективне културе, идиосинкратски различиту од колективне културе (Валсинер 1997: 57). Културна репродукција значајна је зато што се посредством културног окружења и културних ресурса стварају услови за развој сваке индивидуе саобразно њеним потребама и могућностима.

Постоји општа подела на три модела образовања, који се означавају као *формално*, *неформално* и *информално образовање*. Поменути модели образовања заступљена су у различитом обиму, са различитом улогом и значајем (Антонијевић 2013). Формално образовање одвија се у установама, институцијама или организацијама које су део система васпитања и образовања, а пре свега део школског система, и које води стицању одређених формално установљених нивоа образовања (Антонијевић 2013: 286). Неформално образовање одвија се независно од институција формалног образовања, у ваншколском (ванинституционалном) контексту. За разлику од информалног образовања које се углавном одвија у свакодневним ситуацијама, као што су на пример породично окружење или другим јавним контекстима, за неформално образовање је карактеристично да оно ипак има дефинисану структуру и постављене циљеве. Сва три модела образовања доприносе културној репродукцији, али на различите начине. За формално образовање карактеристично је да су механизми културне трансмисије унапред осмишљени, културно санкционисани и регулисани (Delle Fave et al. 2011). Док је за информално образовање својствено да до културне репродукције углавном долази тако што појединац углавном учи имитирајући или учењем по моделу.

Као један од најважнијих посредника културе између индивидуе и 1997; Кон 1988; Трифуновић 2006). Претпостављамо да се школа као најутицајнији агенс јавља због масовности, приступачности и начина њене организованости. *Наставни планови и програми и скривени курикулум* су неки од могућих начина на које школа као институција доприноси културној репродукцији.

Прописивањем *наставних планова и програма* који су у знатном делу обавезни и универзални, омогућава се да се свој деци изложи одређени скуп идеја, знања, веровања, вредности и ставова. Креирањем наставних планова и програма који су исти за све ученике одређеног узраста, настоји се да се одржи иста основна. Свакако да ће постојати разлике између ученика у погледу индивидуалних способности и исхода, али се генерално тежи постицању кохезивности (Conklin 2002). Димензије наставног плана и програма, чијом анализом се може пратити улога школе у културној репродукцији, јесу: циљеви; наставни садржаји и наставне методе. *Циљеви* дефинисани

законима о образовању у свакој земљи усмерени су према развијању способности, вештина, знања, умења, ставова и навика који су пожељни за већину ученика у одређеном друштву. У складу са тим Кон (1988: 186) наводи: „циљеви и задаци васпитања представљају елементе вредносно-нормативне културе сваког друштва, резултат његових схватања о природи и могућностима човека“. Према томе, циљеви васпитања и образовања говоре о томе *шта деје треба да њостане* захваљујући образовању. У актуелном Закону о основама система васпитања и образовања у Србији дефинисани циљеви образовања експлицитно истичу значај развоја и очувања културног идентитета код младих:

„развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине“ (Закон о основама система васпитања и образовања 2020).

Из наведеног може се закључити да поред наглашавања значаја развоја и одржања већинске културе, у нашем образовном систему придаје се значај развоју мањинских култура у оквиру друштва. Поред циљева образовања који усмеравају васпитно-образовни процес, значајну улогу у културној репродукцији имају *наставни садржаји*. Наиме, као и циљеви образовања и већи део образовних садржаја су наставним планом и програмом прописани. Избором садржаја који су значајни да буду презентовани и усвојени од стране ученика врши се и избор садржаја културе који желимо да буду репродуковани. Наиме, образовни садржаји обилују културним вредностима које желимо да нове генерације усвоје. Многи културни садржаји присутни су унутар наставних програма различитих наставних предмета као што су српски језик, историја, географија, музичка култура и ликовна култура (Милутиновић 2019: 324). *Наставне методе* представљају осмишљене и проверене начине поступања, односно реализације одређених активности које су саставни део процеса образовања. Јављају се као одговор на питање *како њостујати*, да би се остварили постављени циљеви и задаци васпитања и образовања (Анђонијевић 2013: 267). Избор метода које ће се примењивати у процесу образовања, условљен је и културом која обликује и детерминише образовни систем. Пример који то одсликава је да је метода кажњавања (телесне казне) била у XVI и XVII веку широко распрострањена и примењивана, док почетком XVII и XVIII јавља појам о људском достојанству што условљава да телесне казне буду постепено искључене из васпитања (Кон 1988).

Скривени курикулум у образовању има значајно место у обављању функције културне репродукције. Наиме, систем вредности, веровања, уверења, уопштено говорећи одређена идеологија бива путем скривеног курикулума

конкретизована у животну праксу (Apple 2012). Фуко (1997) наглашава да се у школама уче ствари које немају везе са садржајем лекција, већ да су школе усмерене да развију некритичка прихватања друштвеног уређења ствари. Скривеним курикулумом деца се уче да је њихова улога у животу „да знају своје место и да на њему мирно седе“. Начин организације школе такође може бити у функцији репродукције жељених образаца понашања. Школа својом просторном организацијом, где је присутна подела ученика на прецизно утврђена одељења и распоред у издвојеним учионицама, ученике припрема за своје будуће улоге (пре свега мислимо на радне улоге) у друштву, где ће се такође од њих очекивати поштовање одређене просторне организације. Ученици на спонтан начин прихватају временску организацију активности од стране школе, која се огледа у утврђивању дневног ритма, организовању обавезних активности и регулисању репетитивних циклуса. Навикавање деце у школи на поштовање одређених временских оквира може бити у функцији неких виших циљева друштвене заједнице и учење деце да прихвате обрасце понашања који су за то друштво прихватљиви. На пример, применом система награди и казни, дете бива условљено да прихвата постојећа школска правила, што може бити ефикасан начин припреме деце да и у будућности некритички прихватају правила и обрасце понашања који се од њих очекују (Фуко 1997). Самим тим, од степена присутности награди и казни у свакодневном животу ученика у школи, зависи ће да ли ученике образујемо да буду самостални, критични и самосвесни својих поступака, или их учимо да репродукују постојеће односе. Стога, школа успешно врши културну репродукцију зато што и она сама као и култура представља одређено живљење. Самим тим, начин на који се одвија живљење у школи биће близак начину живљења културе којој школа припада.

УЛОГА ОБРАЗОВАЊА У КУЛТУРНОЈ ПРОДУКЦИЈИ

Култура представља људску творевину која је релативно отпорна према променама и не подлеже брзом преображају. Промене у култури потичу од неких значајних промена у животним условима друштва (Жоковић 1997: 227). Неки од догађаја који посебно утичу на појаву културних промена су: раст или смањење популације, миграције у нове средине, контакт са људима из других култура, природне или друштвене катастрофе (на пример ратови, поплаве, епидемије...). С друге стране, мало је вероватно да се одређена култура може развити сасвим независно у односу на остале. Чак културолози верују да културе немају више од десет посто својих изворних елемената, сви остали су из других култура (Кале 1997: 131). Међу ауторима постоји сагласност да се културе развијају позајмљивањем културних елемената из

других култура. Њихова мишљења се разликују у степену важности који приписују акултурацији. Акултурација обухвата „оне појаве које услед кад скупине појединаца различите културе ступе у непосредан додир, због чега следе промене у облицима једне или обе скупине“ (Кале 1997: 136). Према томе, процес који омогућава културну продукцију је акултурација. Културна продукција представља активан процес трансформације природе културе који, на супрот културној репродукцији, доводи до промене унутар ње. Она омогућава да припадници културе немају само улогу да усвајају постојећу културу, већ се јављају као актери обликовања културе (Willis 1984). Раније за ширење културних елемената било је значајно да постоји просторна повезаност. До ширења културних елемената је углавном долазило додиром представника различитих култура. Данас, културе чешће долазе у додир, с обзиром на то да људи чешће путују, а нарочито посредством средстава масовне комуникације – радија, телевизије, интернета. Најчешће се наводе три начина додиривања и сукоба културних норми (Коковић 1997): (1) различите културе се додирују и мешају на граничним подручјима (пре свега, мисли се на граничне појасеве између различитих културних заједница); (2) културне норме се мешају у процесу културне колонизације или приликом промена државних граница; (3) културне норме се преплићу и преносе економским миграцијама.

Досадашње излагање говори у прилог томе да до културне продукције долази спајањем и мешањем више култура. Међутим, сматрамо да до културне продукције долази и у самој култури. Следећи дијалог ће нас уверити да културе, ипак нису затворене творевине које се без промене преносе са генерације на генерације:

– *Кћу*: Да ли ти знаш више од мене?

– *Отац*: Хм, некад сам у Енглеској познавао једног дечака који је питао свог оца: „Знају ли очеви увек више од синова?, а отац му је одговорио: „Да“. Следеће питање је било: „Тата ко је измислио парну машину?“, „Џејмс Ват“. А син је на то узвратио. „Али зашто није измислио отац Џејмса Вата“ (Валсинер 1997: 55).

Дакле, култура се не преноси само, она се свакако и ствара. Она не представља само систем идеја, веровања, знања, вредности који се преноси са генерације на генерацију и као таква, не односи се само на прошлост. Напротив, култура је функционална и динамичка категорија, која егзистира у садашњости и усмерена је према будућности. Осим што се култура репродукује, она се и ствара. Да би се култура стварала процесом образовања неопходно је појединце припремити за стварање културе. Од начина на који изгледа образовни систем зависиће и развој културе друштва којем припада. Према томе, образовање омогућава културу, подстиче и омогућава њен развој. Као што култура представља окружење у коме се образовање развија,

тако и образовање врши повратни утицај на културу. Развој културе води развоју образовања, али и образовање повратно делује на културу.

Циљ намерних промена и реформи образовних система може бити усмерен ка промени културе. Пошто је изузетно тешко направити брзе, намерне промене у неформалном образовању, у формално образовање се проналази начин за увођење новина које ће током времена резултирати дугорочним променама у култури (Conklin 2002). Међутим, образовање не доводи нужно до културне продукције. У зависности од циљева образовног система, а пре свега од тежње културе да очува стабилност или са друге стране да буде окренута променама, зависиће и однос образовања према културној продукцији односно репродукцији. Уколико друштво настоји да очува културни континуитет, образовање ће се схватати као трансмисија система вредности, знања, умења, веровања. Уколико друштво пролази кроз период „трансформације“, од образовања се очекује да одговори на захтеве како допринети промени културе. У извесном смислу, образовање се може посматрати као сталан процес културне продукције (Levinson 2005). Чак иако је образовање превасходно оријентисано на остваривање континуитета, у релативно затвореном систему, теоријске могућности за модификацију и промене увек постоје. У процесу образовања, као последица додире две различите културе, могу се изменити или проширити знања. На пример, када мајстор учи шегрта технику столарства, као и културну вредност прецизност, шегрт може открити нови потез који штеди време без жртвовања много прецизности. Ово откриће постаје чин културне продукције. Временом промена може бити усвојена од стране већине столара (Levinson 2005). Дакле, системи образовања битно се разликују у зависности да ли култура прихвата промене или не. Затворене културе имаће и затворене системе образовања, док „прогресивне“ културе теже прихватању промена и самим тим образовни процес биће усмерен у том правцу. Културе које теже променама усмерене су ка будућности, док „статичне“ културе наглашавају садашњост и прошлост. С тим у вези, образовање у културама које су окренуте променама схватаће се као значајан ресурс за остваривање прогреса. Међутим, као што се и читаве културе разликују по питању односа према прихватању промена, признатост културе од нових генерација, зависи и од степена у коме се прижељкују промене, што се разликују од индивидуе до индивидуе. Може се закључити да однос према променама у култури, зависиће и од индивидуалних варијација. То значи да су неке особе више или мање спремне на промене, и самим тим ће у зависности од степена спремности на промене, подржавати репродукцију, односно продукцију.

Дете у зависности од културе у којој одраста може имати две позиције: дете креатор или дете конзумент културе. Посматрањем детета и културног

контекста у коме дете одраста, као што су: начин живота, одевања, навике, осећања, игре, играчке..., можемо уочити какву улогу култура придаје детету. На ово питање се може одговарати гледано из два угла: на децу о чијем начину живота (одевању, игрању, образовању, хигијени, козметици...) брину читаве индустријске гране, бројне установе, удружења, професионалци у складу са најновијим научним знањима, и на ону другу која све ово немају, која су маргинализована и занемарена. Први утисак у поређењу нам каже да су „прва“ деца у далеко повољнијем положају (гледано са аспекта материјалних услова) али дубља анализа нам говори супротно. Потрошачко друштво заједно са масовном културом узима свој данак: тера децу „да живе под маском“ - упросечује их јер им више одговара „пластичније“ дете – подложније утицајима, „потрошач“, „модерно дете“, „дете у тренду“. Овај тренд има високу цену: дете се вреднује на основу мерила одраслих као конзумент, а не као креатор. Бити креатор значи бити активан и остваривати своје идеје. Детету није дозвољено да буде активно (активни су други зарад његовог комфора), а његове идеје су „незреле“ (Марковић 2013: 91).

Да би образовање доприносило културној продукцији, извесне новине је потребно увести у школу. Присталице социо-културног приступа предлажу бројне могућности организације процеса образовања тако да буду у служби продукције. Пре свега, они предлажу неколико захтева, а то су: трансформација наставног дискурса, грађење ученичке мреже писмености, трансформисање начина оцењивања (Митровић 2014).

ТРАНСФОРМИСАЊЕ НАСТАВНОГ ДИСКУРСА ИЗ МОНОЛОШКОГ У ДИЈАЛОШКИ

Тренутни наставни дискурс одликује форма инструкција-одговор-евакуација, што за последицу има централну улогу наставника, а активност ученика се заснива на репродукцији наученог. Процесом образовања не тежи се сазнавању непознатог и новог, већ дословном репродуковању „готовог“ градива. За разлику од тога, у образовању требало би настојати да се развије дијалогски дискурс, то јест да ученици разговарају, дискутују, размењују различите интерпретације значења, мисли, виђења иза којих стоји лична и културна вредност (Митровић 2014).

ГРАЂЕЊЕ УЧЕНИЧКЕ МРЕЖЕ ПИСМЕНОСТИ

Други захтев који се упућује образовном процесу је да се тежи грађењу ученичке мреже писмености. Писменост се развија употребом. Пошто ученици долазе у школу са богатим социо-културним искуством учествовања

у различитим праксама писмености, неопходно је искористити њихове потенцијале и ставити их у службу даљег развијања ученичке писмености. То све омогућава да се ствара мрежа писмености кроз цео курикулум (Митровић 2014). На пример, једну од врста писмености коју је значајно да школа препозна и негује је кућна писменост коју ученици доносе из породице. Деца већ рођењем улазе у свет писмености. Дете је изложено и учествује у свакодневном животу породице, приликом којег стиче знања, искуства и развија вештине. У периоду од рођења па до поласка у школу, дете је у највећој мери изложено кућној писмености. Неки од аспеката, који кућну писменост чине специфичном, у односу на школску писменост су: многи родитељи говоре другим језиком у односу на језик који се користи у школи; домови садрже другачије културне ресурсе од оних које школа нуди; кућну атмосферу карактерише већа слобода (гледају ТВ, цртају, играју се...) и тако даље. Односно, свака породица има свој специфични породични идентитет (приче, предмете, интересовања, сећања, језик...) који дете доноси у школу. Породични идентитет можемо посматрати као културни капитал који дете доноси у школу. Приликом планирања активности у школи, важно је у обзир узети културни капитал детета, који је донет из породице.

ТРАНСФОРМИСАЊЕ ОЦЕНА НА ПРОЦЕС УЧЕЊА УСМЕРЕНУ АКТИВНОСТ

Поред поменутих два захтева које присталице социо-културног приступа сматрају значајним, трансформисање начина оцењивања је такође неопходан услов да би образовање било у функцији културне продукције. Пре свега, тежи се да оцењивање не буде више издвојени педагошки акт, већ да постане део процеса учења и подучавања. Овакав вид оцењивања подразумева да ученици раде заједно или у групи што омогућава да ученици самостално прате свој рад, унапређују га или коригују у односу на остале (Митровић 2014).

Учити подучавањем, али и учити децу како да долазе до знања је својствено само човеку, и то својство треба користити а не сводити образовање само на трансмисију готових знања и то једносмерну. Уколико желимо да младе генерације учествују у културној продукцији неопходно је да образовање буде процес који се заснива на интеракцијама и дијалогу уз активну улогу ученика, јер једино на тај начин ученике ћемо навикавати да размишљају и делују на продуктиван начин. Уколико од ученика у институцијама намењеним за образовање очекујемо само репродукцију, не може се очекивати да касније они буду покретачи промена и новина у заједници у којој живимо.

ЗАКЉУЧАК

Култура представља окружење и обезбеђује ресурсе који омогућавају образовање. У свакој култури образовање има функцију културне репродукције, али и продукције. Значајно је одступити од класичног начина схватања образовања као процеса трансмисије знања и образовање посматрати као однос између припадника одређене културе који граде заједничка значења. Овако схватање образовања даје другачију слику улоге образовања у културној репродукцији. Наиме, образовање престаје да буде пасивно „преношење“ знања, већ активни процес конструкције.

Све чешће се полемише о томе да образовни системи и процеси могу бити „адаптивни“ за националне државе као целине, али да могу бити „маладаптивни“ за поједине мањинске групе. У складу са тим, актуелно је питање о значају и потреби увођења мултикултуралног образовања у школе. Такав начин образовања би допринео уједно и културној репродукцији и продукцији. С обзиром на то да би се репродуковале и одржавале „мањинске“ културе. Такође, сусрет различитих култура неминовно доприноси стварању промена, новина, самим тим продукцији. Образовање има функцију успостављања континуитета колективне културе, али и очувања култура друштвених група. Важно је напоменути да репродукцију треба посматрати и из угла појединца, тј. образовање пре свега кроз појединце који припадају одређеној култури омогућава њену репродукцију.

Ако образовање углавном служи за репродукцију и очување постојећих културних образаца, отвара се питање: како се онда дешавају промене унутар културе? Све чешће се пажња скреће на улогу образовања у културној продукцији. У образовању се проналази потенцијал за увођење новина и промена. Уколико се у друштву настоји да се уведу темељне промене, углавном се посеже за реформом образовања. То говори у прилог томе да образовање стоји у блиској вези са културом и да промене образовања повратно утичу и на промене у култури. Такође, може се закључити да у свакој култури постоје периоди када се више тежи репродукцији, односно продукцији. Према томе, сва друштва пролазе кроз историјске процесе континуитета и промена. Такође, све време остаје актуелна расправа о улози образовања у томе. Могли бисмо закључити да и континуитет и промене су нужни за опстанак сваке културе, а да образовање представља процес који то омогућава.

Карактеристике и потребе културе у којој се образовање развија у битној мери детерминишу начин образовања деце. С једне стране култура као окружење и начин живота одређене заједнице, обликује процес образовања, с друге стране потребе конкретне културне заједнице усмеравају образовање. То значи да уколико желимо да схватимо шта одређено друштво жели

постићи образовањем онда је неопходно образовање посматрати у ширем контексту. Начин на који функционише образовање у одређеном друштву рефлектује захтеве и циљеве одређене културе.

ЛИТЕРАТУРА

- Антонијевић 2013: Радован Антонијевић. *Општина педагогија*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију.
- Apple 2012: Michael Apple. *Ideologija i kurikulum*. Beograd: Reč Eisner.
- Брунер 2000: Џером Брунер. *Култура образовања*. Загреб: Едука.
- Валсинер 1997: Јан Валсинер. *Човеков развој и култура*. Београд: Завод за издавање уџбеника и наставна средства.
- Delle Fave-Massimini-Bassi 2011: Antonella Delle Fave-Fausto Massimini-MartaBassi. Education, learning, and cultural transmission. *Psychological selection and optimal experience across cultures: cross-cultural advancements in positive psychology*. Ed. Antonella Delle Fave. New York: Springer, 235-252.
- Закон о основама система образовања и васпитања. „Службени гласник Републике Србије“, Број: 6/2020.
- Кале 1977: Едуард Кале. *Увод у знаноси о култури*. Загреб: Школска књига.
- Коковић 1997: Драган Коковић. *Пукојине културе*. Београд: Просвета.
- Кон 1988: Игор Кон. *Дејје и култура*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Levinson 2005: Bradley Levinson. "Education for Cultural Continuity and Change". An expanded, unpublished draft of an entry for *The Encyclopedia Britannica*, Education Section.
- Марковић 2013: Татјана Марковић. „Утицај друштвеног, културног и образовног контекста на схватање детета и односа према детету“. *Крујови дејинсјива*, бр. 2, 87-112.
- Милутиновић 2019: Марин Милутиновић. „Традиција и мимезис као основне карактеристике наставе ликовног васпитања“. *СВАРОГ*, бр. 18, 321-337.
- Митровић 2014: Милица Митровић. „Социокултурни приступ настави и ангажовање педагога у настави“. *Педагог између теорије и праксе*. Зборник радова. Ур. Живка Крњаја, Драгана Павловић Бренеселовић и Катарина Поповић. Београд: Институт за педагогију и андрагогију, Филозофски факултет, 72-76.
- O'Connor 2003: Kevin O'Connor. "Communicative practice, cultural production, and situated learning: Constructing and contesting identities of expertise in a heterogeneous learning context". *Linguistic anthropology of education*. Eds. Stanton Wortham and Betsy Rymes. Westport, CT: Praeger, 61-91.
- Соколов 1976: Елмар Соколов. *Култура и личности*. Београд: Просвета.
- Трифуновић 2006: Весна Трифуновић. *Породица и школа*. Јагодина: Учитељски факултет у Јагодини.
- Фуко 1997: Мишел Фуко. *Надзираји и кажњаваји - насјанак зајвора*. Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Conklin 2002: Kenneth Conklin. *Education transmits a culture (plus a quick look at the separatist agenda of some Hawaiian education initiatives)*. <http://www.angelfire.com/hi2/hawaiiansovereignty/edtransmitsculture.html> [20.6.2019].
- Willis 1984: Paul Willis. Education, Cultural Productionan Social. *British Journal of Sociology of Education*, 2, 105-115.

Nataša T. NIKOLIĆ

Radovan M. ANTONIJEVIĆ

EDUCATION AS A FACTOR OF CULTURAL REPRODUCTION
AND CULTURAL PRODUCTION

SUMMARY

Striving to emphasize the complex and dynamic relationships and mutual connection between the concepts of education and cultures, the aim of this work is to present the role of education in the process of cultural reproduction and the process of cultural production. Culture, with its meaning and values, pervades the educational process in all respects. Education is a process of reproduction, as well as a process of production and transformation of culture. The question analyzed in this paper is: *where does education stand between cultural reproduction and cultural production?* Cultural reproduction is a process that seeks to preserve a culture more or less as it is. The role of education in cultural reproduction is and can be considered at several levels, namely: at the level of collective culture, in culture and at the level of individual culture. As one of the most important intermediaries of culture between the individual and culture, according to many authors, the school stands out. By setting curricula that are mandatory and universal to a large extent, it allows its children to be exposed to a specific set of ideas, knowledge, beliefs, values, and attitudes. The dimensions of the curriculum, by whose analysis the role of the school in cultural reproduction can be followed, are: goals; educational materials and teaching methods. The hidden curriculum in education plays an important role in performing the function of cultural reproduction. The school successfully performs cultural reproduction, because the school itself, as well as culture, represents a certain life. The way of life in the school will be close to the way the culture, that the school belongs to, lives. On the other hand, in education there is the potential for the introduction of innovations and changes. This means that education also contributes to cultural production. In order to really promote cultural production, some innovations must be submitted to the school. Supporters of the socio-cultural approach offer numerous opportunities for organizing the educational process so that they are in the service of production. Some of the possibilities are: transforming the learning discourse, building a network of learners' literacy, and transforming assessment methods. It is necessary that education is based on interactions and dialogue with the active role of students, because only in this way will we get students used to thinking and acting productively.

Key words: enculturation, acculturation, cultural transmission, cultural change, school